

De problemen van de Drentse esdorpen

Hoewel de meeste Drentse dorpen in de oude kern nog een eigen gezicht hebben, veranderen ook deze kernen. Niet alleen door de uitbreidingen aan de randen maar ook door de ontwikkeling van winkelcentra en andere voorzieningen treden wijzigingen op. Kleine veranderingen, die ogenschijnlijk op zichzelf niet schadelijk hoeven te zijn, kunnen samen leiden tot aantasting van het karakteristieke dorpsbeeld of onomkeerbare, ongewenste processen op gang brengen.

Karakteristieke Drents esdorp

De Drentse esdorpen dateren uit de vroege middeleeuwen. De situering en de structuur van de dorpen werden bepaald door het natuurlijk gegeven van het landschap en de daarop aangepaste wijze van landbouw.

In de directe nabijheid van het dorp liggen een of meer essen: vanouds de bouwlanden waar men rogge of wat boekweit verbouwde. In de beekdalen liggen de made- of groenlanden waar het vee werd geweid. Daarom zijn de meeste oude Drentse dorpen op de overgang

van hoog naar laag gebied gesitueerd. De heide, waarvan we thans de restanten als waardevolle natuurgebieden beheren, was van oorsprong bosgebied. Pas later ontstonden de heidevelden vanaf de zestiende eeuw door overbeweiding door de schapen.

Brinken

Oorspronkelijk bestonden de Drentse esdorpen uit een aantal boerderijen met bijgebouwen. De boerderijen, woningen en schuren liggen schijnbaar ordeloos gegroepeerd. De 'baanders' (brede, hoge schuurdeuren) van de boerderijen zijn meestal naar de weg gekeerd. De open ruimte in het dorp werd gebruikt als vee-verzamelaarsplaats. Deze 'brink' lag aanvankelijk aan de rand van het dorp. De toename van het aantal boerderijen zorgde ervoor dat de brink een deels omsloten ruimte middenin het dorp werd. Soms zijn de dorpen ontstaan uit enkele groepen van boerderijen, elk met een eigen brink. De ruimten daartussen werden

Luchtfoto uit het begin van de jaren zestig van het kleine esdorp Elp (foto Aerophoto Eelde).

geleidelijk ook bebouwd zodat het dorp later meer brinken had. Een goed voorbeeld is Norg met drie brinken en Zuidlaren dat er liefst tien telt.

De Drentse brinken hebben gewoonlijk geen gesloten wanden, zoals men in steden aantreft, en de bebouwde percelen liggen op vrij grote afstand van elkaar. Er zijn vaak onregelmatig verspreide open ruimten waardoor er vanaf de brink steeds zicht blijft op het landschap buiten het dorp. De grond was niet volgens een vast patroon verkaveld en paste daardoor goed bij het omringende landschap.

Natuurlijke groei

Vanouds lopen de wegen van buitenaf naar het hart van het dorp toe. Het wegenpatroon is in de loop van de tijd grotendeels op een natuurlijke wijze gegroeid uit de doorgaande wegen en de koeien- en schapendriften.

Vrijwel alle wegen in het dorp slingeren een beetje. Ze hebben een onregelmatig, breed profiel tussen de bebouwing. Hoewel er tegenwoordig wel hekken en andere erfscheidingen in een Drents dorp voorkomen, was er oorspronkelijk geen duidelijke scheiding van het erf naar de weg toe.

De bebouwing van overwegend Saksische boerderijen heeft over het algemeen een lage gootlijn en grote dakvlakken. De dakhelling is

meestal 40 graden en er is vaak een rieten dakbedekking (vroeger stro). De gevels zijn uitgevoerd in bruine baksteen. De meeste in de 19de eeuw gebouwde woningen van de notabelen wijken hiervan af door een hogere gootlijn, een pannendak en veelal lichte tinten schilderwerk. Delen van de gevels zijn vaak in natuursteen of een gepleisterde imitatie daarvan uitgevoerd.

Verschimmeling

Veel esdorpen in Drenthe zijn in hun karakteristiek ernstig aangetast doordat er woonwijken zijn gebouwd met de stedenbouwkundige structuur van een 'dambord' die dus niet past bij het slingerende wegenbeloop van het oude dorp. Bovendien werden er de laatste jaren woningen gebouwd met lichtgekleurde of witte 'baksteen' en met lichtgrijze dakpannen. In Drenthe hebben we er zelfs een naam voor: de verschimmeling.

Een tweede probleem waar met name de grotere Drentse dorpen mee te maken hebben gekregen is het feit dat er middenin het dorp veel van de open gebieden bebouwd werden, waardoor het zicht op het omringende landschap verloren ging. Ik noem hier als voorbeelden Borger, Westerbork en Zuidlaren.

Borger is nu doorsneden door een provinciale weg. Vlakbij de rotonde, waar de Hoofdstraat

deze weg kruist, staat de gedeeltelijk 14de-eeuwse hervormde kerk. Door de omringende bebouwing kan men van daaruit nauwelijks meer iets van het open landschap zien. Bovendien is het gemeentehuis, dat ten noorden van de kerk ligt, kortgeleden naar het zuiden uitgebreid met een lelijk rechthoekig blok dat niet bij de kerk past.

Maat en schaal kloppen niet altijd

Soms werden er in dorpen gebouwen gerealiseerd die in maat en schaal niet binnen de bebouwing van het oude dorp passen. Zo ligt in Zuidlaren de Prins Bernhardhoeve zo dominant aan de brink met al zijn glas en aluminium dat de nog bestaande oude bebouwing erbij in het niet verdwijnt. En dat terwijl je even verderop de schitterende 17de-eeuwse havezate Laarwoud vindt. Als derde voorbeeld noem ik Westerbork waar men kortgeleden vlakbij de grote brink de oude melkfabriek heeft afgebroken om daar een flatgebouw in vier lagen te kunnen realiseren. Het is slechts een aantal voorbeelden! Dé grote taak waar Heemschut zich in Drenthe voor geplaatst weet, is dit soort aantastingen zoveel mogelijk te voorkomen opdat de karakteristiek van de esdorpen behouden kan blijven.

ir P.C. Groen b.i.s. is voorzitter van de Provinciale Commissie van de Bond Heemschut in Drenthe.